

Kérdések és tézisek a liturgiáról

KAJTÁR EDVÁRD

Ötven év feszültségei, útkeresései és a liturgikus béke

1974-ben született Pécsen. Katolikus pap, teológus, a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola és a PPKE HTK oktatója, a pécsi Székesegyházi Plébánia plébánosa.

Pár hónap híján pontosan ötven év telt el a II. Vatikáni zsinat liturgikus konstitúciójának, a *Sacrosanctum Concilium*nak kihirdetése (1963. december 4.) és Ferenc pápa pápává választásának (2013. március 13.) dátuma között. Talán nem túlzás azt állítani, hogy ez az ötven év a római liturgia ügyének „vadvízi evezése volt”, mind teológiai-elméleti szempontból, mind a konkrét liturgikus élet szempontjából; olykor valóban nagy kockázati jelleggel bíró (belső egyházzsakadás veszélyével fenyegető) kánonjogi, ekkleziológiai, lelkipásztori, missziós-evangelizációs stb. kihívásokkal. Úgy tűnik, mára az egyes feszültségócok nagy frekvenciájú szinuszhullámai kisimultak, egyes kérdésekben helyreállt a „liturgikus béke”, míg más pontokban máig tart az intenzív megoldáskeresés. Vegyük sorra tehát azokat a jellemző vitapontokat, amelyek a zsinat által akart (!) reformokat meghirdető konstitúció megjelenésétől máig előtörttek a római rítust követő egyházban — egyfajta egyetemességet szem előtt tartva (vagyis nem csak egy ország, vagy kultúrkör helyzeteire tekintve). Hiszem, hogy ez az útkeresés a XVI. Benedek pápa által oly sokszor hangoztatott „folytonosság hermeneutikájának” organikus része; és bár e feszültségek kisülésükben mindig fájdalmasak voltak, mégis megtermékenyítő erővel hatottak a római egyház liturgikus életére, annak kegyelmi gazdagságára. E feszültségek, viták valójában nem a liturgia, a liturgikus élet vitái, hanem a mai világban identitását, misszióját élni akaró egyház küzdelmei önmagával („gyermekeivel”), és azzal a világgal, amelyhez evangéliumi küldetése szól.

1. Vita arról, hogy valójában mit is akart a zsinat. Kisebb jelentőségű változtatásokat vagy teljes körű, mélyreható reformot.

2. Lehetséges-e egyáltalán emberi belenyúlás a liturgikus élet évezredes folyama „medrének” alakításába?

3. A zsinati reformok végrehajtásában ki a kompetens: a zsinat idején még működő, 1588-ban létrehívott Rítuskongregáció vagy a zsinati konstitúció kihirdetését követően (1964. október 24-én), annak végrehajtására megalapított *Consilium ad exsequendam constitutionem de sacra liturgia* zsinati tanács?

4. Feszült viták sorozata arról, hogy a *Sacrosanctum Concilium* zsinati konstitúció végrehajtási utasításként értelmezhető okmány-e, vagy csak iránymutatás a reformokhoz. Hogyan hivatkozunk a zsinat liturgikus konstitúciójára? Ami nincs benne szö-

vegszerűen, hanem azt követően, arra hivatkozva jött létre, azt akarta-e a zsinat?

5. A Rítuskongregáció megszűnik, helyét és feladatait új kongregációk veszik át (például ehhez a kongregációhoz tartozott a szentté avatások ügymenete is, amely a zsinat után elkerül e testülettől), amelyek idővel további átszervezéseknek lesznek „kitéve”. Sokakban kérdésessé válik ezen intézkedések szükségessége: csak nevet változtatott a *Sacra Rituum Congregatio*, és *Congregatio de Cultu Divino* lett belőle, vagy az új kongregáció létrehívását más, szellemiségbeli okok is indokolták? Továbbá: az évtizedek alatt miért fejlődött olykor a nevében is tovább e kongregáció (ma így hívjuk: *Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum*), és alakultak folyamatosan a kompetenciái is?

6. Az egyes liturgikus cselekmények új rendtartásának (*novus ordo*) kidolgozói, ha szakmailag kompetensnek minősülnek is, megvan-e az erkölcsi alapjuk e „szent munkához”?

7. Az egyes liturgikus cselekmények új rendtartása (*novus ordo*) mennyiben kötelező erejű azok számára, akik továbbra is a régi (*ordo antiquus*) szerint szeretnék a szent cselekményeket végezni? Ki lett-e valaha is mondva, hogy az új ordo előtti rendtartás használata be lett tiltva? Ennek szabályozására állította fel Szent II. János Pál pápa az *Ecclesia Dei* bizottságot 1988. július 2-án (ez a bizottság adhatott engedélyt a régi rítusú liturgikus cselekmények végzésére), majd e szabályokat feloldotta, és az *ordo antiquus* használatát könnyítette XVI. Benedek pápa a *Summorum Pontificum* kezdetű motu proprio-jával.

8. Hosszú, nem kevés feszültségtől terhelt volt az út a két tábor (a *novus ordo* és az *ordo antiquus* követői) „csörtéitől” egy kölcsönös, egymásnak adni tudó liturgikus béke irányába. A kompromisszumkeresés e dialógus során fontos igazságok kikristályosodásához vezetett. Ki a „tradicionalista”, hiszen valójában a *novus ordo* követői is azok?

Alapvető igény jelentkezett a viták során arról, hogy a dialógus során el kell jutni az érzelmi alapú egymásra mutogatástól az igényes szakmai párbeszédig, valamint a mindkét oldalon megjelenő elhajlásoktól, túlzásoktól a megtérésig. Éppen ezért az *ordo antiquus* nem lehet fegyver egy „jobboldali egyházi forradalom” kezében, bár voltak erre fájdalmas kísérletek; a *novus ordo* pedig nem gyűjtőnév a modernitás korlátatlanság eszméjének keresztény variánsaihoz.

Ez az olykor nehéz párbeszéd fontos gyümölcsöket termett. Az *ordo antiquus* rendkívül pozitívan hathat a *novus ordo* világára, például: 1) rádöbrent a liturgikus képzés történeti-dogmatikai igényességére (ehhez például a budapesti ELTE BTK Vallástudományi Központjának Liturgiátörténeti Kutatócsoportja világszinten is mérvadó szakmai anyagot biztosít); 2) az új generációk klerikusai-ban és laikusaiban növekszik a liturgikus fegyelem követelménye;

a szép és a méltó iránti igény — s mindezt a *novus ordo* ritualitásában megélve.

Ugyanakkor a *novus ordo* világa is pozitív hatással bír az *ordo antiquus* világára, például: 1) egy egészséges radikalizmus nem valami(k) ellen szól, és nem bonthatja meg sohasem az egyház egységét; 2) rádöbbsenti az *ordo antiquus* követőit arra, hogy az *ordo antiquus* nem lehet „idényjellegű, divatos hagyományőrzés”, hanem a „teljes ember” keresztény radikalizmusa ez a hitben (gyakori jelenség, hogy az *ordo antiquus* követői a *Katolikus Egyház Katekizmusának* legigényesebb egzegétái); 3) az *ordo antiquus* sem tekinthet el attól az igazságtól, hogy az Isten igéjének ünneplése mind az egyes liturgikus cselekményekben, mind a „tradicionalista” spiritualitásban is lényeges.

9. Az egyes liturgikus cselekmények új rendtartásának kísérleti verziói a „kísérletezés során” szentségileg érvényes cselekménynek minősülnek-e? Egyáltalán, szükség van-e kísérleti verziókra, s miért nem mindjárt a végleges, és egyben hivatalos verzió jelenik meg a gyakorlatban?

10. A *novus ordo* hivatalos liturgikus könyveinek (*editio typica*) egyes kiadványai a megjelenésüket követően rövid időn belül — mai szóval — frissítve, korrigálva lettek (például *editio typica altera*): Mi szükség volt erre, és miért nem mindjárt a jobb verzió jelent meg? (Ez gazdaságilag sem közömbös kérdés.)

11. Vajon a *novus ordo*, és a vele kialakuló új „egyháziasság” okolható-e a kor ekkleziológiai és pasztorális problémáinak eredőjeként?

12. A *novus ordo* könyveiben megjelenő általános rendelkezések (*institutiones generales*) vagy előzetes megjegyzések (*praenotanda*), illetve az egyes cselekmények rubrikái miért nincsenek betartva és betartatva a liturgikus gyakorlatban? Vagy ezek csak „ajánlások”, amelyeket az úgynevezett „pasztorális igény” szabadon alakíthat?

13. A *novus ordo* teret enged a liturgikus cselekmények bizonyos mértékű adaptációjának és inkulturációjának. Meddig mehet el ez az adaptáció, illetve az inkulturáció? Miért fékezi e folyamatokat egyre inkább a Szentszék, feszültségeket gerjesztve például az egyes püspöki konferenciák kiérlelt pasztorális irányai és a szentszéki „visszahúzás” között? Van-e egyáltalán értelme adaptációs lehetőségeket elgondolni a Kongregáció egyre erőteljesebb kontroll-szerepe mellett? Ezt a kérdést Ferenc pápa oldotta meg azzal, hogy az egyes helyi egyházak püspöki konferenciáinak nagyobb joghatóságot biztosított például a nemzeti nyelvű liturgikus könyvek kiadása terén, és ezt az *Egyházi Törvénykönyvben* is rögzítette (vö. *Magnum Principium motu proprio* a 838. kánon átalakításáról 2017. szeptember 3-án).

14. A római egyház liturgikus életéért felelős Kongregáció valójában a zsinati reform bevezetésének menedzsere, irányítója, bátorítója vagy annak ügyésze, illetve rendőre? Miért oszcillált olykor a Kongregáció e két pólus között?

15. A *novus ordo* térengedése a laikusok szerepvállalása felé hozzájárul-e a klérusnak, és főként a papságnak a zsinat óta folyamatosan tartó önazonosság-keresésében megélt nehézségeihez? A pap csak „szentséggyártó” a cselekményben, hiszen minden mást a laikusok végeznek/végezhetnek?

16. A liturgia tudományos megközelítésében, önkifejeződésében hol legyenek a szakmai hangsúlyok: a történeti és teológiai módszeren vagy inkább az antropológiai és kulturális irányultságon? E szakmai és módszertani vita évtizedekre polarizálta a tudományos műhelyeket is (például a római Sant’ Anselmo és a padovai Santa Giustina iskolák között, de szerte az egész világon a liturgika oktatásában is).

17. A zsinati reformok miért nem érleltek ki egyetemes érvényű kánonokat (!) a liturgikus építézet számára?

18. Miért termelődnek folyamatosan feszültségek a liturgikus zene mibenléte körül a római egyházban?

19. Feszültséggócok a napi liturgikus élet megvalósulásában (e sajátos helyzetek kialakulásában mind a cselekményt vezető, mind azon részt vevő laikus is felelős lehet, sőt olykor a kontrollszereppel megbízott ordinárius vagy szerzetesi előljáró is; sajnálatos az is, hogy egyes feszültségek időről-időre újratermelődnek):

- a) Az előírások, rubrikák tényleges nem ismerete az egyes liturgikus cselekmények kivitelezésekor, vagy az ezektől való tudatos eltérés erőltetett („pasztorális”) magyarázatokkal megtámogatva.
- b) Spirituális és morális fegyelmezetlenség az egyes liturgikus cselekményeken (ide tartozik az önkényesség is).
- c) Készületlenség és igénytelenség a szent cselekmények kivitelezésében.
- d) Rubricizmus (merevség ott, ahol van tere a kreativitásnak) és pasztorális életidegenség a szent cselekmények kivitelezésében; és olykor „pápábnak lenni a pápánál” (például a kézbeáldozás tiltása egyes miséken a miséző részéről).
- e) Erőltetettnek tűnő, „pasztorális” ötletelés a „kreativitás” nevében.
- f) „Ökumenizált” liturgia: főleg a bizánci liturgia és liturgikus művészet elemeinek megjelenése, terjedése a római egyház liturgikus cselekményeiben (de sokszor találkozunk a zsidó liturgia egyes elemeinek beemelésével is) — az ilyesmi a bizánci liturgiában elképzelhetetlen (és tiltott) lenne (joggal).
- g) Erőltetett inkulturációs kísérletek (például „hinduizált” liturgia Indiában, missziós szándékkal — a hinduk között mindez bizarrnak tűnik).
- h) (Az egyes liturgikus cselekmények rubrikáitól, előírásaitól való „eltekintés” az ökumenikus párbeszéd jegyében.
- i) Az egyes „liturgikus tekintélyek” (például Ratzinger és Sarah bíborosok) véleménye mennyiben követendő az egyes cselek-

- mények kivitelezésében, főként ha e tekintélyek véleményétől eltérnek azok a liturgikus előírások (például *A Római Miskönyv Általános Rendelkezései*), amelyeket például Ratzinger bíboros Benedek pápaként megváltoztathatott volna (például az oltáron hol legyen a kereszt, és a korpusz merre nézzen)?
- j) A liturgikus nevelés, képzés általános hiányosságai a katekézisben és a felnőttképzésben.
  - k) Milyen kommunikációs irányok, dimenziók léteznek az egyes liturgikus cselekményekben? Például szükséges-e a kommentálás, a mindent megmagyarázás, a mindent láttatás?
  - l) Mennyiben használhatók az új kommunikációs- és médiaeszközök a liturgikus cselekményekben (okostelefonról végzett zsolozsmázás vagy misézés stb.)?

A liturgia ügye a Trentói zsinat óta az „érinthetetlenek kasztjához” tartozott. A liturgikus cselekményeket lehetett magyarázni, mind kateketikai, mind teológiai igénnyel, szempontból, de mélyreható analízisnek, kritikai vitának nem lehetett kitenni, ilyenekben az egyház liturgikus élete nem lehetett téma. E folyamat az úgynevezett liturgikus mozgalommal kezdett el lassan változni, annak is a 20. század első felére eső szakaszában (például Lambert Beauduin munkássága révén). E vitától való elzárkózás mögött nyilvánvalóan ott volt az egyház rossz tapasztalata a reformáció idejéből, amikor is a kritika és a vitatottság konkrét változtatásokat hozott a reformátorok liturgiáját eredményezve ezzel. Az elmúlt ötven évünk vita-tapasztalatai viszont annak érdekes és eleven bizonyítékai, hogy bár a mélyreható analízis, az erős tónusú kritika fájdalmat és bizonytalanságot tud okozni, viszont ha felelősséggel és kellő emberi és szakmai érettséggel teszik, békét hoz az egyházi közösségbe, elmélyíti a liturgikus életet, és elősegíti annak cselekményeiben való „tudatos, tevékeny és gyümölcsöző részvételt” (vö. *Sacrosanctum Concilium*, 11).

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

JOHANNES HARTL

A titok vonzásában

Lépjünk ki vallási komfortzónánkból

Szokatlan a könyv felszólítása: „Lépjünk ki a komfortzónánkból!” Istenel és az egyházzal kapcsolatban is megvannak saját „komfortzónáink” — a hívőknek főleg a vasárnapi szentmise, a nem hívőknek az a (hamis) biztonságérzet, hogy senki se háborgatja őket földi életükben. Ez a könyv kalandra hívja mindkettőjüket. Elsősorban azokat szólítja meg, akiknek ismeretlen a világ legnagyobb titka: Isten. S hogy megértsék, az ő nyelvükön szól, kerülve a számukra idegen, sőt talán elidegenítő vallási szókinccset — hátha így sikerül ráirányítani tekintetüket a világ végtelenbe nyíló távlataira és az abban főlsejlő Szent Titokra.

Ára: 2900 Ft